

*Галина Фесенко,
доктор філософських наук, доцент,
професор кафедри історії і культурології,
Харківський національний університет міського господарства
імені О. М. Бекетова
(м. Харків)*

ХПКБ У 1960 – 1970 РОКАХ: НАРИС ІСТОРІЇ КОМУНАЛЬНОЇ ІНЖЕНЕРІЇ

В історії інженерного знання відбивається специфіка, як технологічного буття суспільства на певному історичному етапі, так і наукового. Традиційне бачення історії інженерного знання здійснюється крізь призму його основного призначення – відтворювати матеріально-практичні умови життя. Відомо, що у ХІХ ст. інституційна підготовка інженерів почала поступово вбудовуватись у національні системи вищої освіти, й у ХХ ст. інженерне знання переважно відтворювалося через формальну систему вищої освіти по усьому світу [1, с. 430]. В Україні історія інженерної освіти залишається недостатньо артикульованою та потребує спеціального дослідження.

Історичний розвиток інженерії в Україні може бути окреслено в локальних параметрах (зокрема, на прикладі Харківського інституту інженерів комунального будівництва, ХПКБ). Ця інституція відіграла особливу роль у розвитку інженерної науки містобудівельного напрямку. Тут було організовано навчання за

новими напрямками підготовки спеціалістів, яких особливо потребувало міське господарство, – «світлотехніка і джерела світла», «електропостачання міст і промислових підприємств», «очищення природних і стічних вод». На тлі розгортання в СРСР політики масового житлового будівництва в ХПКБ було започатковано програму «промислове та цивільне будівництво» (у 1966 р.). Зростала й кількість студентів ХПКБ: з 460 осіб у 1963 р. до 4580 у 1976 р. [2, с. 64]. Студентський контингент розширювався, переважно, за рахунок молоді, яка мала виробничий стаж. У 1965 р. було встановлено пропорційну систему зарахування абітурієнтів до вишів: 80% «виробничників» з дворічним стажем роботи та 20% випускників середніх навчальних закладів [4, с. 132]. На той час були поширені ідеї, що виробничий досвід є вельми корисним для опанування студентством фахових знань. Крім того, на вищі навчальні заклади покладалося завдання – «здійснити тісну інтеграцію освіти, виробництва і науки».

Важливо, що дослідження історії комунальної інженерії потребує й урбаністичного контексту. В УРСР розбудовувалися існуючі міста, й формувалися нові. Кількість міст значно збільшилася: у 1959 р. в Україні було 331 міст, у 1965 р. – 370, 1970 р. – 385 [5]. Українські міста зростали особливо динамічно (упродовж 1960-х років – на півмільйона містян щороку). У 1965 р. рівень урбанізації в УРСР досяг стану, коли чисельність містян перевищила 50%. До того ж важливою тенденцією ставало досягнення містами статусу мільйонників (Київ, Харків, Одеса, Дніпро (колишня назва – Дніпропетровськ) та Донецьк).

Оскільки міста будувалися передусім як центри промисловості, програмним орієнтиром у підготовці інженерів було проголошено розвиток умінь та навичок «працювати з промисловістю». Харків був великим експериментальним майданчиком для апробації методів індустріального будівництва. Тут здійснювалася забудова «спальними районами». Житловий масив Харкова «Павлове поле» забудовувався за прогресивним на той час планом (розроблений у 1958 р.), що складався з п'яти великих мікрорайонів. Салтівський житловий масив (план розроблено у 1963 р.) забудовувався 9, 12, 16-поверховими секційними і точковими панельними будинками. У 1974 році у Харкові по вулиці Героїв праці, 53 був зведений перший у місті шістнадцятиповерховий житловий будинок. У 1976 році таких будинків було вже більше двадцяти. У 1975 році у 602-му мікрорайоні почалося будівництво 24-х поверхівки, найвищої на той час житлової споруди Харкова.

ХПКБ забезпечував інженерними кадрами міське будівництво Харкова та інших міст України, що здійснювалось «індустріальними методами на основі серійного виробництва» [2, с. 138–139]. Комунальна інженерія визначалася насамперед шляхом проектування та реалізації великих інфраструктурних об'єктів. У системі інженерної підготовки ХПКБ приділялась особлива увага технологічним компетентностям. Навіть від студентів-архітекторів вимагалися переважно інженерні рішення (щодо будівельної фізики (розрахунок інсоляції, шумозахист

проеКТованих об'єктів тощо), санітарно-технічні (вирішення питань водопостачання, каналізації, опалення, відведення зливових вод і т. ін.) [3, с. 187–188]. Розбудова інженерно-будівельної інфраструктури міст вимагає цілісного розуміння взаємозв'язків між усіма важливими технічними елементами.

Зважаючи на це, можна зрозуміти специфіку освітніх програм в ХІКБ, з їх акцентом на фундаментальні науки. Студент 1960-х рр. Е. Карпушин у 2002 р. згадував: «Цікаво, щоб сказав сьогоднішній випускник про шість семестрів вищої математики та сьомий семестр спецкурсу або про п'ять семестрів загальної фізики та два семестри хімії, про три семестри теоретичної механіки, два семестри опору матеріалів з трьома графічно-розрахунковими роботами» [6, с. 148–149]. Така технократична модель підготовки комунальних інженерів корелюється з історією інженерії у Франції, її особливою культурною настановою: «у Франції інженер – це спочатку той, хто вивчав математику, таке визначення може здатися дивним у таких країнах, як Великобританія чи США» [1, р. 428].

Оскільки в процесі експериментальної розробки індустріальних технологій інженерам доводилося працювати з новими явищами, то на той момент вони також відігравали і роль «вчених-інженерів». У ХІКБ здійснювалася цілеспрямована робота по підборі науково-педагогічного персоналу, який здатен забезпечити змістовний і цікавий навчальний процес. У 1962-1976 рр. його склад збільшився з 116 до 324 викладачів [2, с. 64]. На кафедрах і факультетах ХІКБ формувалися наукові колективи і закладалися основи перспективних наукових напрямів. Вагомий внесок зроблений такими науковцями: М. Й. Кадець (фізико-математичні науки), В. Р. Спрене (керівник науково-дослідної лабораторії освітлення Харкова), А. М. Бела-Белов (електротехніка), К. К. Намітоков (світлотехніка та джерела світла), А. Г. Євдокімов (підвищення надійності водопостачання міст), Ю. Л. Воробйов (організація та управління будівництвом), Г. С. Маяк (ландшафтне планування та благоустрій міст). Комунальна інженерія займається проектуванням, будівництвом та підтримкою технічного та природного середовища міст.

У підсумку здійснено спробу історичної кореляції системи інженерної освіти з більш фундаментальними культурними структурами (процесами урбанізації в УРСР у 1960-1970-ті рр.). Окреслено важливі тенденції освітньо-професійного контенту вітчизняної комунальної інженерії (на прикладі Харківського інституту інженерів комунального будівництва).

Подальші дослідження історії вітчизняної комунальної можуть бути спрямовані на пошук взаємовпливів між розвитком інженерних знань та комунальними практиками міст [7], а також ширшого висвітлення інженерної історії крізь призму соціальної та культурної історії.

Список використаних джерел

1. Picon A. Engineers and engineering history: problems and perspectives. *History and Technology*. 2004. Vol. 20. №4. P. 421-436. DOI: 10.1080/0734151042000304367.
2. Харківський національний університет міського господарства імені О. М. Бекетова: монографія / керізн. вид. проекту: В. М. Бабаєв. Харків : Золоті сторінки, 2012. 520 с.

Наукові дослідження та інновації в галузі суспільно-гуманітарних наук

3. Фесенко Г.Г., Колеснікова Т.С. Відродження архітектурної освіти у ХІІКБ 1960-1970 рр. *Спадщина університету: Історія. Освіта. Наука. Культура. Особистість* : матеріали V Всеукр. наук.-практ. конф. (Харків, 20–21 листоп. 2019 р.) / керівник вид. проєкту В.М. Бабаєв. Харків: Золоті сторінки, 2020. С. 186–189.

4. Фесенко Г.Г., Фесенко Т.Г., Кравченко О.В. Трансформації архітектурної освіти в Україні 1920-1970 рр. крізь призму локальної історії (на прикладі ХІІКБ). *SWorld Journal*. 2020. Iss. 6. Part 5. P.129-134. DOI: 10.30888/2663-5712.2020-06-05-080.

5. Гирич Я. Урбанізація за планом. *Український тиждень*. 2012. № 37 (254). URL: <https://tyzhden.ua/History/59956> (дата звернення: 10.11.2021).

6. Карпушин Е.І. Спогади студента шістдесятих. *Харківська державна академія міського господарства* / під ред. Бабаєва В.М. Харків: ХДАМГ, 2012. С. 146-149.

7. Watson G. *The Civils: the story of the Institution of Civil Engineers*. London: Thomas Telford, 1988. 347 p.

УДК: 001.895 : 303.01

Т 13

Наукові дослідження та інновації в галузі суспільно-гуманітарних наук : збірник матеріалів І Всеукраїнської науково-практичної інтернет-конференції (м. Мелітополь, 24 листопада 2021 р.) / ТДАТУ: ред. кол. Ломейко О. П., Єременко О. А., Михайлов В. В [та ін.]. Частина 1. Мелітополь : ТДАТУ, 2021. 581 с.

У збірнику представлені матеріали учасників І Всеукраїнської науково-практичної інтернет-конференції: «Наукові дослідження та інновації в галузі суспільно-гуманітарних наук», яка відбулася 24 листопада 2021 року. У збірнику висвітлені результати наукових досліджень здобувачів вищої освіти, науково-педагогічних працівників, дослідників та практиків закладів вищої освіти.

Матеріали видані в авторській редакції. Відповідальність за зміст наданих матеріалів, точність наведених даних та відповідність принципам академічної доброчесності несуть автори.

Редакційна колегія: *Ломейко О. П.*, к. т. н., доцент, проректор з науково-педагогічної роботи, виконуючий обов'язки ректора Таврійського державного агротехнологічного університету імені Дмитра Моторного; *Єременко О. А.*, д. с.-г. н., професор, проректор з наукової роботи Таврійського державного агротехнологічного університету імені Дмитра Моторного; *Тараненко Г. Г.*, к. пед. н., доцент, голова метод. комісії ННІ ЗУП, доцент кафедри суспільно-гуманітарних наук; *Михайлов В. В.*, к. і. н., зав. кафедри суспільно-гуманітарних наук; *Адамович А. Є.*, к. філол. н., доцент, доцент кафедри суспільно-гуманітарних наук; *Поправко О. В.*, к. ф. н., доцент, доцент кафедри суспільно-гуманітарних наук.

Адреси для листування:

72310, Україна, Запорізька обл., м. Мелітополь, пр. Б. Хмельницького, 18

E-mail: konferenssgn@ukr.net

Сайт конференції: <http://www.tsatu.edu.ua/shn/mizhnarodna-konferencija/>

© Автори тез, включені до збірника, 2021

© Таврійський державний агротехнологічний університету імені Дмитра Моторного, 2021

<i>Присяжнюк А. О.</i> НІМЕЦЬКА КОЛОНІЗАЦІЯ ПІВДЕННОГО РЕГІОНУ УКРАЇНИ НАПРИКІНЦІ ХVІІІ – У СЕРЕДИНІ ХІХ СТ.	443
<i>Савчина Л. В.</i> ШКІЛЬНИЙ КУРС З ІСТОРІЇ УКРАЇНИ ДЛЯ 9 КЛАСУ ЗАГАЛЬНООСВІТНІХ НАВЧАЛЬНИХ ЗАКЛАДІВ УКРАЇНИ	447
<i>Солодченко О. С.</i> ОРГАНІЗАЦІЙНА СТРУКТУРА РИМСЬКИХ ЛЕГІОНІВ ДОБИ РАННЬОЇ ІМПЕРІЇ	450
<i>Тоцька С. І.</i> РЕВОЛЮЦІЯ ГІДНОСТІ НА ТЕРИТОРІЇ ЗАПОРІЗЬКОЇ ОБЛАСТІ (листопад 2013 – квітень 2014 рр.)	453
<i>Фесенко Г. Г.</i> ХІКБ У 1960–1970 РОКАХ: НАРИС ІСТОРІЇ КОМУНАЛЬНОЇ ІНЖЕНЕРІЇ	456
<i>Філь Х.</i> АНАЛІЗ ПОНЯТТЯ «ЕЛІТА» В ІСТОРИЧНІЙ ТА ПОЛІТИЧНІЙ ЛІТЕРАТУРІ	459

СЕКЦІЯ 4. ЮРИДИЧНІ НАУКИ

<i>Апанасевич Т. С.</i> К ВОПРОСУ О СИСТЕМЕ БАНКОВСКОГО ПРАВА	463
<i>Апанасевич Т. С.</i> О НЕКОТОРЫХ ВОПРОСАХ СТРАНЫ ПРОИСХОЖДЕНИЯ ТОВАРА	465
<i>Апанасевич Т. С.</i> О НЕКОТОРЫХ ВОПРОСАХ, КАСАЮЩИХСЯ ПРИНЦИПОВ МЕЖДУНАРОДНОГО ЧАСТНОГО ПРАВА	467
<i>Апанасевич Т. С.</i> О НЕКОТОРЫХ ПРОБЛЕМАХ БАНКОВСКОЙ СИСТЕМЫ В РЕСПУБЛИКЕ БЕЛАРУСЬ	469
<i>Бахарева А. О.</i> ПРОБЛЕМЫ УГОЛОВНО-ПРАВОВОЙ КВАЛИФИКАЦИИ ПРЕСТУПЛЕНИЯ «РАЗБОЙ» И АСПЕКТЫ ОТГРАНИЧЕНИЯ ЕГО ОТ СМЕЖНЫХ СОСТАВОВ ПРЕСТУПЛЕНИЙ	471
<i>Беседіна І.</i> МЕТОДИКА ВИКЛАДАННЯ НАВЧАЛЬНОГО КОМПОНЕНТУ «СУДОВІ ТА ПРАВООХОРОННІ ОРГАНИ УКРАЇНИ»: ВИМОГИ СЬОГОДЕННЯ	474